

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Violetta Konarska-Wrzosek

Violetta Konarska-Wrzosek, Arkadiusz Lach, Jerzy Lachowski
Tomasz Oczkowski, Igor Zgoliński, Agata Ziólkowska

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WYDANIE **4**

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Violetta Konarska-Wrzosek

Violetta Konarska-Wrzosek, Arkadiusz Lach, Jerzy Lachowski
Tomasz Oczkowski, Igor Zgoliński, Agata Ziółkowska

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

4

Stan prawny na 1 października 2023 r.

Uwzględniono zmiany wynikające z ustawy z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600 ze zm.) częściowo wchodzące w życie 14.03.2024 r., oraz ustawy z 13.07.2023 r. o rewitalizacji rzeki Odry (Dz.U. poz. 1963) wchodzące w życie 1.07.2024 r.

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca
Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały opracowali:

Violetta Konarska-Wrzosek – przedmowa, rozdziały II, IV, Va art. 44a, 45, 45a, rozdziały VIII, XIII, XV, XIX art. 148, 148a, 150–161, rozdział XXV

Arkadiusz Lach – rozdziały XXIX, XXXII–XXXIV

Jerzy Lachowski – rozdziały I, III, VII, IX, XXI–XXIII, XXVI, XXXV art. 278–279, 284, 286, 287, 289, 290

Tomasz Oczkowski – rozdziały Va art. 44, 44b, 46–52, rozdziały XIV, XX, XXXVI art. 299–309, rozdział XXXVII

Igor Zgoliński – rozdziały VI, X–XII, XVI, XVII, XIX art. 149, 162, rozdziały XXIV, XXVII, XXX, XXXI, XXXV art. 280–283, 285, 288, 291–295, rozdział XXXVI art. 296–298, rozdział XLIII

Agata Ziółkowska – rozdziały V, XVIII, XXVIII, XXXVIII–XLII, XLIV

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-441-5

4. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Od Autora

Oddawane do rąk Czytelnika 4. wydanie *Komentarza do Kodeksu karnego* jest wspólnym dziełem sześciorga autorów, pracowników badawczo-dydaktycznych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (poza jednym, ale wywodzącym się i ściśle naukowo związanym z WPiA UMK), zajmujących się na co dzień doktryną i dydaktyką szeroko rozumianego prawa karnego, a w dużej mierze także praktyką jego stosowania. Wszyscy autorzy *Komentarza* mają kwalifikacje i praktykę w zawodach prawniczych, a część z nich jest obecnie czynnymi sędziami, adwokatami lub radcami prawnymi. To sprawia, że praktyczne aspekty komentowanych przepisów Kodeksu karnego z 6.06.1997 r. są dominujące. Oczywiście *Komentarz* bazuje w niezbędnym zakresie na teoretycznych podwalinach nauki prawa karnego i cennym dorobku jej przedstawicieli. Autorzy prezentują w *Komentarzu* także swój dorobek naukowy z zakresu prawa karnego materialnego oraz własny punkt widzenia w kwestiach niedostatecznie jasno i jednoznacznie uregulowanych w Kodeksie lub niekiedy wcale w nim nieuregulowanych, przez co dyskusyjnych, budzących spory wykładnicze, a więc wymagających dokonania wykładni, która byłaby pomocna w jego stosowaniu. Ponieważ *Komentarz* jest opracowaniem zbiorowym samodzielnych pracowników naukowych, objaśnienia pisane przez poszczególne osoby mają charakter w pełni autorski. Wieloletnie związanie wszystkich autorów z Katedrą Prawa Karnego i Kryminologii WPiA UMK w Toruniu (przekształconą z dniem 1.03.2018 r. w Katedrę Prawa Karnego) sprawia jednak, że korzystają oni z dorobku naukowego toruńskiej szkoły prawa karnego i myślą dość podobnie.

USTAWA

z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks karny¹

(tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138; zm.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1726, poz. 1855, poz. 2339, poz. 2600; z 2023 r. poz. 289, poz. 818, poz. 852, poz. 1234, poz. 1834, poz. 1963)

¹ Niniejsza ustawa w zakresie swojej regulacji realizuje postanowienia:

- 1) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1673 z dnia 23 października 2018 r. w sprawie zwalczania prania pieniędzy za pomocą środków prawnokarnych (Dz.Urz. UE L 284 z 12.11.2018, str. 22);
- 2) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/713 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie zwalczania fałszowania i oszustw związanych z bezgotówkowymi środkami płatniczymi, zastępującej decyzję ramową Rady 2001/413/WSiSW (Dz.Urz. UE L 123 z 10.05.2019, str. 18);
- 3) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. UE L 335 z 17.12.2011, str. 1 oraz Dz. Urz. UE L 18 z 21.01.2012, str. 7).

Odnosnik nr 1 dodany przez art. 2 pkt 1 ustawy z 14 kwietnia 2023 r. (Dz.U. poz. 818) zmieniającej nin. ustawę z dniem 13 maja 2023 r.

CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ I

Zasady odpowiedzialności karnej

Art. 1. [Pojęcie przestępstwa]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

1. **Wprowadzenie.** Przepis art. 1 k.k. określa podstawowe zasady odpowiedzialności karnej. Jakkolwiek nie definiuje on poszczególnych elementów w strukturze przestępstwa, to jednak jego treść jednoznacznie wskazuje zasadnicze przesłanki pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej. **Wysławia również cztery podstawowe zasady, na których taka odpowiedzialność jest oparta:** *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, nullum crimen sine culpa, nullum crimen sine periculo sociali.*
2. **Elementy struktury przestępstwa.** Lektura komentowanego przepisu pozwala zrekonstruować **wszystkie istotne elementy w strukturze przestępstwa.** Wśród nich wskazać należy: czyn, zabronienie czynu pod groźbą kary oraz bezprawność, winę i społeczną szkodliwość czynu w stopniu większym niż znikomy.
3. **Czyn.** Podstawą odpowiedzialności karnej jest **czyn człowieka.** W doktrynie trafnie podkreśla się, że należy tę strukturę odróżnić od „typu czynu”, który ma normatywny charakter, podczas gdy czyn to „przednormatywny” element w strukturze przestępstwa (zob. A. Wąsek, *Recenzja książki J. Majewskiego, Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997, PiP 1999/3, s. 83; odmiennie jednak np. P. Kardas, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna,*

Warszawa 2011, s. 51–52). W tym elemencie struktury przestępstwa można wyróżnić **stronę podmiotową** oraz **przedmiotową** (por. T. Kaczmarek, *O czynie ludzkim i jego znaczeniu w prawie karnym (na marginesie książki Władysława Męciora)* [w:] T. Kaczmarek, *Rozważania o przestępstwie i karze. Wybór prac z okazji 40-lecia naukowej twórczości*, Warszawa 2006, s. 27). Warto jednak wskazać pogląd W. Męciora (*Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1990, s. 7, 117), który uważa, że nie każde przestępstwo jest czynem. Prowadzi to do wniosku, że również w przypadku braku czynu możliwe jest pociąganie do odpowiedzialności karnej. Takie założenie jest poprawne tylko pod jednym warunkiem, że ustawodawca przewiduje odrębne zasady odpowiedzialności karnej za brak czynu. W przeciwnym wypadku każde zaniechanie pozostawałoby bezkarne.

4. **Strona podmiotowa czynu.** Czyn jako podstawa prawnokarnego wartościowania ma również swoją stronę subiektywną (tak np. T. Kaczmarek, *O czynie ludzkim...*, s. 27). Wydaje się, że do strony podmiotowej czynu należą **zdolność podmiotu do odbioru bodźców z zewnątrz, zdolność do postrzegania rzeczywistości, znajdowanie się w sytuacji, w której sterowanie wolą nie jest wyłączone** (w doktrynie ten element niektórzy autorzy nazywają „dowolnością” – por. J. Majewski, *Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe*, Kraków 1997, s. 34). Do strony podmiotowej czynu nie należy natomiast **prawidłowość** postrzegania rzeczywistości, a przede wszystkim odbioru bodźców z zewnątrz. Jest to bowiem kwestia **pouczalności sprawcy**, mająca związek z winą, którą bada się po stwierdzeniu, że sprawca popełnił czyn zabroniony.
5. **Strona podmiotowa czynu a strona podmiotowa czynu zabronionego.** Nie można utożsamiać strony podmiotowej czynu ze stroną podmiotową czynu zabronionego. Ta pierwsza nie jest określona w ustawie, podczas gdy ta druga musi być w niej odzwierciedlona. Poza tym **treść strony podmiotowej czynu jest inna niż w przypadku strony podmiotowej czynu zabronionego (umyślność i nieumyślność)**. Podczas analizy strony podmiotowej czynu nie interesuje nas to, czy sprawca dopuścił się określonego zachowania umyślnie, czy też nieumyślnie, lecz to, czy miał zachowaną zdolność sterowania wolą, a bodźce z zewnątrz mogły dotrzeć do jego psychiki.
6. **Brak czynu a nieumyślność nieświadoma.** W doktrynie podkreśla się, że w przypadku dopuszczenia się zachowania na skutek nieumyślności nieświadomej nie zachodzi czyn, który może stanowić podstawę odpowiedzialności karnej (por. T. Kaczmarek, *Spory wokół pojęcia czynu i ich znaczenie dla systemowego objaśnienia struktury przestępstwa* [w:] *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994, s. 174–175). Chodzi tu o przypadki **tzw. przestępstw z zapomnienia** bądź też popełnionych na skutek **nawyków**, które bliskie są czynnościom zautomatyzowanym. Wy-

daje się jednak, że badanie strony podmiotowej czynu oraz możliwości przypisania sprawcy nieumyślności nieświadomej odbywa się na dwóch odmiennych płaszczyznach. **Nieumyślność nieświadoma, jak wynika z art. 9 § 2 k.k., należy do znamion strony podmiotowej, ale nie czynu, lecz czynu zabronionego.** To nic innego jak możliwość przewidzenia tego, co jest objęte ustawowymi znamionami, którą można badać dopiero po ustaleniu, że sprawca mógł odbierać bodźce z zewnątrz, miał zachowaną choćby w ograniczonym zakresie zdolność sterowania wolą. Możliwość przewidzenia dotyczy zatem zakreślonego przez ustawodawcę wycinka rzeczywistości, podczas gdy **ustalenie, czy zachodzi czyn, ma charakter „przednormatywny”**. Nie jest dopuszczalne przypisanie możliwości przewidywania popełnienia czynu zabronionego temu, kto nie mógł pokierować swoją wolą. Nie jest to możliwe również wówczas, gdy żadne bodźce z zewnątrz nie są w stanie dotrzeć do psychiki sprawcy, nie mogą być przedmiotem percepcji. Natomiast nie można wykluczyć sytuacji, w której mimo zachowania tych zdolności przypisanie możliwości przewidywania czynu zabronionego będzie wykluczone. Wynika to z faktu, że o możliwości przypisania strony podmiotowej czynu decydują inne przesłanki niż o możliwości przewidywania popełnienia czynu zabronionego. Popełnienie przestępstwa na skutek zapomnienia czy też czynności zautomatyzowanych nie wyklucza możliwości ustalenia, że sprawca w chwili owego zapomnienia czy też podjęcia czynności zautomatyzowanej miał wyłączoną możliwość sterowania swoją wolą, a bodźce z zewnątrz nie docierały do jego psychiki. **Przy ustalaniu tego, czy zachodzi czyn w rozumieniu prawa karnego, badać należy bowiem to, czy do świadomości sprawcy mogą docierać bodźce z szeroko pojmowanego otaczającego go świata, a nie tylko te, które mają znaczenie z punktu widzenia przypisania konkretnego czynu zabronionego.**

7. **Strona przedmiotowa czynu.** W ramach strony przedmiotowej czynu należy rozumieć na pewno określone zachowanie się człowieka. Trzeba jednak od razu podkreślić, że nie każde zachowanie człowieka będzie mogło być uznane za czyn mogący stanowić podstawę odpowiedzialności. Człowiek w życiu codziennym podejmuje bowiem wiele różnego rodzaju aktywności i nie każda z nich może stwarzać podstawę odpowiedzialności karnej. Należy przyjąć, że **za czyn – jako podstawę prawnokarnego wartościowania – należy uznać tylko takie zachowanie człowieka, które narusza jakies dobra chronione prawem lub im zagraża.**
8. **Formy czynu.** W doktrynie prawa karnego sporne jest, czy pojęcie czynu jest nadrzędne wobec pojęcia działania i zaniechania. Zdaniem niektórych przedstawicieli nauki jako formy czynu wskazać należy działanie i zaniechanie, co oznacza nadrzędność tego pierwszego pojęcia nad dwoma ostatnimi (por. W. Wolter, *O czynie jako działaniu lub zaniechaniu przestępnym*, PiP 1956/5–6, s. 906; L. Kubicki, *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1975, s. 62). Natomiast zdaniem A. Zolla (*Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, *Komentarz do art. 1–52*,

cz. 1, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, s. 37) czyn oraz działanie i zaniechanie należą do różnych kategorii. Zdaniem tego autora czyn to zawsze jakaś forma aktywności człowieka, natomiast działanie i zaniechanie stanowią „sposoby realizacji znamion czynu zabronionego” (A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 37). **Wydaje się, że nie ma wątpliwości co do tego, że pojęcie zachowania człowieka oraz pojęcie czynu są ze sobą tożsame.** Tym samym, odwołując się do treści przepisu art. 115 § 1 k.k., należy przyjąć, że **czynem jest działanie albo zaniechanie określonego działania.** Jeśli bowiem ustawa za czyn zabroniony uznaje zachowanie o znamionach określonych w ustawie, a przez zachowanie człowieka będziemy rozumieć określoną jego postawę w stosunku do otaczającej go rzeczywistości, która może objawiać się w formie aktywnej lub pasywnej, to musimy przyjąć, że chodzi tutaj zarówno o działanie, jak i o zaniechanie.

9. **Czyn zabroniony.** Zgodnie z przepisem art. 115 § 1 k.k. czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie (zob. komentarz do art. 115 § 1 k.k.). **Chodzi oczywiście o znamiona zarówno podmiotowe, jak i przedmiotowe,** jakkolwiek tak ustawodawca ich nie klasyfikuje w art. 115 § 1 k.k. Warto w tym miejscu podkreślić, że każdy czyn zabroniony stypizowany w ustawie musi być czynem w rozumieniu wyżej przedstawionym. Natomiast nie każdy czyn jest czynem zabronionym. Nie z każdym czynem wiąże się zagrożenie karą.

10. **Wyczerpanie znamion czynu zabronionego a przypisanie winy.** Nie jest dopuszczalne przypisanie winy sprawcy tylko na tej podstawie, że zrealizował on ustawowe znamiona czynu zabronionego. Innymi słowy, niedopuszczalne jest rozumowanie, zgodnie z którym wyczerpanie znamion podmiotowych i przedmiotowych czynu jest równoznaczne z przypisaniem winy na zasadzie: skoro sprawca wyczerpał wszystkie znamiona, to znaczy, że jest winien. **Wina jest przesłanką odpowiedzialności karnej odrębną od wyczerpania znamion ustawowych.** Dopiero ustalenie, że sprawca wyczerpał te znamiona, aktualizuje możliwość przypisania winy, co nie oznacza, że zostanie ona przypisana. O przypisaniu czynu zabronionego decydują inne przesłanki (w zależności od rodzaju znamion) niż o przypisaniu winy, o czym będzie mowa w dalszej części komentarza. Tak samo nie jest trafne stwierdzenie, że skoro sprawca działał umyślnie, to należy przypisać mu winę umyślną, a skoro działał nieumyślnie – to winę nieumyślną. O przypisaniu umyślności decydują świadomość i wola zrealizowania rzeczywistości objętej znamionami przedmiotowymi czynu zabronionego, natomiast o nieumyślności decydują brak zamiaru oraz przewidywanie lub możliwość przewidzenia realizacji takiej rzeczywistości. **Przesłanki przypisania winy są odmienne od przesłanek przypisania umyślności lub nieumyślności (tj. znamion podmiotowych czynu zabronionego).** Jeśli nie sposób przypisać umyślności sprawcy w przypadku braku odmiany nieumyślnej typu albo nie ma możliwości przypisania nieumyślności w przypadku rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności za typ nieumyśl-

ny, podstawą odmowy wszczęcia postępowania albo umorzenia postępowania będzie to, że **czyn sprawcy nie realizuje znamion czynu zabronionego**. Jeśli jednak ustalone zostanie, że sprawca wyczerpał wszystkie znamiona (z umyślnością i nieumyślnością łącznie), a brak podstaw do przypisania winy, taka decyzja procesowa zapadnie z powodu tego, że ustawa stanowi, iż **sprawca nie popełnia przestępstwa** (art. 1 § 3 k.k.; zob. art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.).

- 11. Problem związku przyczynowego.** Do ustawowych znamion czynu zabronionego o charakterze materialnym należy również związek przyczynowy między zachowaniem sprawcy a skutkiem. W doktrynie prawa karnego sformułowano kilka koncepcji objaśniających jego istotę (**koncepcja sine qua non, adekwatnego związku przyczynowego, relewancji**), z tym że ostatnio zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie coraz szerzej jest stosowana **koncepcja obiektywnego przypisania skutku**. W świetle tej koncepcji do przypisania sprawcy skutku nie jest wystarczające ustalenie, że bez określonego zachowania do skutku nie doszłoby. **Niezbędne jest ustalenie, jaką regułę ostrożności sprawca naruszył**. W doktrynie prawa karnego wyróżnia się reguły ostrożności dotyczące kwalifikacji podmiotu, jego właściwości, odpowiedniości narzędzia, którym posłużył się sprawca, a także dotyczące sposobu wykonywania określonych czynności (zob. K. Buchała, *Bezprawność przestępstw nieumyślnych oraz wyłączające ją dozwolone ryzyko*, Warszawa 1971, s. 122–123). Jednak również ustalenie reguły, którą naruszył sprawca, nie jest wystarczające do przypisania skutku. Nieodzowne jest stwierdzenie, że przestrzeganie tej reguły zapobiegłoby sprowadzeniu skutku. **Jeśli przestrzeganie reguły ostrożności naruszonej przez sprawcę zapobiegłoby skutkowi, to osobie, która tę regułę naruszyła, należy skutek przypisać**. Oczywiście konieczne jest również ustalenie, na ile samo przestrzeganie tej reguły ostrożności zapobiegłoby skutkowi, jak bardzo zmniejszyłoby prawdopodobieństwo nastąpienia skutku (bliżej na ten temat zob. J. Giezek, *Zgodne z prawem zachowanie alternatywne jako kryterium przypisania skutku*, KPP 2004/4, s. 68). Przypisanie skutku nie będzie możliwe, jeśli zostanie ustalone, że nawet przestrzeganie reguły ostrożności nie spowodowałoby zmniejszenia prawdopodobieństwa nastąpienia skutku. W przypadku gdy kilka osób naruszyło różne zasady ostrożności, należy ustalić, naruszenie której z nich **w sposób najistotniejszy przyczyniło się do sprowadzenia skutku** (por. postanowienie SN z 15.02.2012 r., II KK 193/11, OSNKW 2012/9, poz. 89; postanowienie SN z 9.05.2013 r., V KK 342/12, LEX nr 1388235; wyrok SN z 3.03.2016 r., III KK 415/15, OSNKW 2016/9, poz. 58). Sprawca, który naruszył tę zasadę, poniesie odpowiedzialność za skutek, natomiast współdziałający może być potraktowany jako przyczyniający się do skutku. Jeśli dwaj sprawcy w sposób równie istotny naruszyli zasady ostrożności, a wyeliminowanie któregokolwiek z nich ze zdarzenia oznaczałoby, że skutek nie nastąpiłby, to skutek należy przypisać obydwóm (zob. bliżej na ten temat *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 115). W judykaturze podkreśla

przestępstwa a orzekaniem dochodzi do zmiany ustawy, a także sytuacji, w której zmiana taka następuje po wydaniu orzeczenia.

2. **Czas popełnienia czynu zabronionego.** Zobacz komentarz do art. 6 § 1 k.k. Na gruncie przepisu art. 4 § 1 k.k. nie ma znaczenia miejsce popełnienia czynu zabronionego. Jeśli czyn taki został popełniony i osądzony za granicą, w razie przejścia orzeczenia do wykonania w Polsce (art. 607s § 4 k.p.k.) przy określaniu kwalifikacji prawnej czynu i kary według prawa polskiego sąd ma obowiązek stosować również przepis art. 4 § 1 k.k. (zob. postanowienie SA w Krakowie z 21.03.2013 r., II AKz 6/13, LEX nr 1293631).
3. **Pojęcie ustawy.** Na gruncie art. 4 k.k. **pojęcie ustawy należy rozumieć szeroko.** Trafnie podkreślono w orzecznictwie, że w przepisie tym **chodzi o cały stan prawny, ale w sensie materialnoprawnym** determinujący sytuację prawnokarną sprawcy (wyrok SN z 1.07.2004 r., II KO 1/04, LEX nr 121666; wyrok SN z 4.07.2001 r., V KKN 346/99, LEX nr 51679; wyrok SN z 12.05.2021 r., II KK 47/21, LEX nr 3289295). Warto tutaj podkreślić, że przepis art. 4 k.k. nie stanowi o **ustawie karnej**, co jedynie potwierdza konieczność szerokiej interpretacji (tak również S. Żółtek [w:] *Kodeks karny. Część ogólna...*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, 2016, s. 203). Niewątpliwie przez pojęcie ustawy będziemy rozumieć akt normatywny uchwalony przez parlament w trybie przewidzianym w Konstytucji RP i ogłoszony w Dzienniku Ustaw. W przypadku przepisów ustawy karnej o charakterze blankietowym przez pojęcie zmiany ustawy będziemy rozumieć również zmianę regulacji, która ten blankiet wypełnia. Mogą to być przepisy innych ustaw, mogą to być również uregulowania zawarte w aktach wykonawczych (np. rozporządzeniach), a nawet zmiany w zakresie norm technicznych, które nie mają charakteru powszechnie obowiązującego (zob. wyrok SN z 4.07.2013 r., III KK 16/13, LEX nr 1356230). Przez pojęcie ustawy należy rozumieć także **unijne akty normatywne o charakterze wtórnym**. Zmiana rozporządzenia unijnego, która może wpływać na zakres odpowiedzialności karnej sprawcy, musi być oceniana przez pryzmat przepisu art. 4 § 1 k.k., chyba że rozporządzenie takie w sposób odmienny tę kwestię reguluje. W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości podkreśla się, że w przypadku gdy dyrektywa nie została przez państwo członkowskie implementowana po okresie, w którym czynność ta powinna nastąpić, wywołuje ona skutek bezpośredni. Oznacza to brak możliwości stosowania przepisów krajowych popadających w kolizję z taką dyrektywą (zob. wyrok TS z 5.04.1979 r., C-148/78, Ratti, EU:C:1979:110; wyrok TS z 26.09.1996 r., C-341/94, Allain, EU:C:1996:356). Trzeba jednak podkreślić, że nieimplementowane uregulowanie zawarte w dyrektywie musi być na tyle precyzyjne, aby nadawało się do bezpośredniego stosowania, musi być jasne i precyzyjne, co Trybunał Sprawiedliwości także podkreśla w swoich orzeczeniach (zob. postanowienie SN z 19.06.2013 r., I CZ 59/13, LEX nr 1360186, oraz powołane tam orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości). Przez pojęcie ustawy nie należy rozu-

mieć rozwiązań o charakterze procesowym (tak również SA w Katowicach w postanowieniu z 16.10.2013 r., II AKa 607/13, LEX nr 1422457).

4. **Zmiana ustawy.** Zmianą ustawy będzie **wyeliminowanie przepisu** mającego wpływ na odpowiedzialność karną z porządku prawnego, **jego modyfikacja** (poszerzenie lub zawężenie) lub **wprowadzenie nowego uregulowania**, którego w czasie popełnienia czynu nie było. Przez pojęcie zmiany ustawy należy rozumieć **także wejście w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego niekonstytucyjność przepisu**, który może mieć zastosowanie wobec sprawcy. Zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji RP orzeczenia Trybunału mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. Wyeliminowanie z porządku prawnego normy niekonstytucyjnej lub wskazanie zakresu, w jakim jest ona niekonstytucyjna, może wpływać bezpośrednio na sytuację sprawcy w postępowaniu karnym. Podkreślić wypada, że chodzi tutaj o stwierdzenie niekonstytucyjności nie tylko przepisu prawa karnego, lecz także przepisów innych aktów normatywnych, które mają wpływ na zakres odpowiedzialności karnej sprawcy (zob. S. Zabłocki, W. Wróbel, *Glosa do wyroku TK z 16.04.2009 r., P 11/08, „Palestra” 2009/7–8, s. 299*). Za takim rozwiązaniem przemawia również treść przepisu art. 540 § 2 k.p.k., który nakazuje wznowić postępowanie zakończone prawomocnym wyrokiem na korzyść strony, jeśli Trybunał Konstytucyjny stwierdził niekonstytucyjność przepisu prawa, na podstawie którego wydano orzeczenie. Jeśli zatem ustawodawca nakazuje uwzględnić fakt niekonstytucyjności uregulowania, które było podstawą rozstrzygnięcia po prawomocnym zakończeniu postępowania, to tym bardziej należy wziąć pod uwagę tę okoliczność, jeśli zaistniała ona po popełnieniu czynu, a przed orzekaniem. Trafnie podkreśla się w literaturze, że zmianą ustawy **nie jest zmiana wykładni przepisu prawa, który rzutuje na zakres odpowiedzialności sprawcy** (por. S. Żółtek [w:] *Kodeks karny. Część ogólna...*, red. M. Królikowski, R. Zabłocki, 2017, s. 206–207, oraz powołana tam literatura). Trzeba jednak dodać, że art. 4 § 1 k.k. znajduje zastosowanie wówczas, gdy zmiana wykładni jest konsekwencją zmiany normatywnej (tak również SA w Poznaniu w wyroku z 23.05.2013 r., II AKa 79/13, LEX nr 1345559).
5. **Pojęcie przestępstwa.** Przepis art. 4 § 1 k.k. stanowi o popełnieniu przestępstwa, a nie czynu zabronionego. Wykładnia literalna komentowanego uregulowania mogłaby wskazywać na to, że w razie stwierdzenia, iż sprawca popełnił jedynie czyn zabroniony, który nie stanowi przestępstwa z uwagi na brak winy, czy też ustalenia, że legitymuje się on znikomym stopniem społecznej szkodliwości, przepis ten nie znajdzie zastosowania. Nie można jednak wyklądać go w oderwaniu od pozostałych jednostek redakcyjnych zawartych w komentowanym artykule, w których mowa o czynie, a nie o przestępstwie, i to mimo że treść przepisu art. 4 § 3 k.k. jednoznacznie wskazuje na to, że chodzi o wyrok, w którym przypisano sprawcy przestępstwo (mowa tutaj o wyroku, w którym wymierzono karę pozbawienia wolności, a więc sąd musiał przypisać

przestępstwo). Zatem przy wykładni przepisu art. 4 § 1 k.k. nie można ograniczać się do literalnego brzmienia. Konieczne jest również odwołanie się do *ratio legis* komentowanego unormowania, którym jest potrzeba stosowania regulacji nowych niezależnie od tego, czy sprawcy czynu zabronionego można przypisać przestępstwo, czy też nie. Wydaje się jednak, że bardziej konsekwentne byłoby posłużenie się w art. 4 § 1 k.k. pojęciem czynu zabronionego, a nie przestępstwa. Jest to tym bardziej uzasadnione, gdy uwzględni się okoliczność, że uregulowanie to odwołuje się do czasu popełnienia przestępstwa, więc *de facto* nawiązuje do treści przepisu art. 6 § 1 k.k., w którym mowa o czasie popełnienia czynu zabronionego, a nie przestępstwa. **Jeśli w chwili popełnienia czyn miał status wykroczenia, a na skutek zmiany ustawy stał się przestępstwem, to przepis art. 4 § 1 k.k. nie znajduje zastosowania.** Uregulowanie to stanowi bowiem o popełnieniu przestępstwa (przez to pojęcie należy rozumieć również czyn zabroniony, który mógłby mieć status przestępstwa). W takim przypadku – z uwagi na zakaz mocy wstecznej ustawy zaostrzającej odpowiedzialność karną – należy stosować przepisy ustawy, która nakazuje traktować zachowanie jako wykroczenie (z art. 1 § 1 k.k. wynika możliwość pociągania do odpowiedzialności karnej, jeśli czyn sprawcy miał status przestępstwa w chwili jego popełnienia). Ponadto w grę wchodzi reguła wynikająca z analogicznej regulacji zawartej w Kodeksie wykroczeń (art. 2 k.w.). Jeśli natomiast w chwili popełnienia czyn miał status przestępstwa, a w momencie orzekania stał się wykroczeniem, wówczas stosuje się zgodnie z art. 4 § 1 k.k. ustawę nową.

6. **Zmiana ustawy przed popełnieniem czynu zabronionego.** Przepis art. 4 § 1 k.k. nie znajduje zastosowania wówczas, gdy zmiana ustawy następuje jedynie przed popełnieniem czynu zabronionego. W takiej sytuacji w chwili popełnienia takiego czynu oraz w czasie orzekania obowiązuje ta sama ustawa. Zastosowanie znajduje art. 1 § 1 k.k. Uregulowanie określone w art. 4 § 1 k.k. nie znajdzie zastosowania również wówczas, gdy w czasie popełnienia czynu nie był on zabroniony pod groźbą kary, a ustawa karna kryminalizująca to zachowanie weszła w życie w trakcie jego popełnienia. I w tej sytuacji należy stosować przepis art. 1 § 1 k.k., z którego wynika zakaz mocy wstecznej ustawy karnej, kryminalizującej dane zachowanie (zob. A. Zoll [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 123). Trafnie zatem podkreśla się w literaturze, że do zastosowania przepisu art. 4 § 1 k.k. konieczne jest, aby zachowanie sprawcy było zabronione pod groźbą kary (zob. S. Żółtek [w:] *Kodeks karny. Część ogólna...*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, 2017, s. 189, oraz powołana tam literatura).
7. **Zmiana ustawy w trakcie popełnienia czynu zabronionego.** Powstaje pytanie, czy przepis art. 4 § 1 k.k. należy stosować w przypadku zmiany ustawy w czasie popełnienia czynu zabronionego. Chodzi o zmiany mające miejsce w trakcie popełnienia czynu ciągłego (art. 12 k.k.), przestępstwa o wieloczynowo określonych znamionach czynności wykonawczej (np. art. 207 § 1 k.k.) czy też podczas przestępstwa trwałego (art. 178a § 1

lub 4, art. 189 § 1 k.k.). W literaturze podkreśla się (tak J. Majewski, *Zmiana ustawy karnej w czasie popełniania czynu zabronionego*, „Palestra” 2003/9–10, s. 21), że przepis art. 4 § 1 k.k. określa konsekwencje zmiany ustawy po popełnieniu czynu zabronionego, natomiast nie rozwiązuje problemu zmiany ustawy w czasie jego popełnienia, oraz że w przypadku zmiany ustawy na niekorzyść sprawcy w trakcie popełniania czynu zabronionego stosowanie nowej ustawy do całego czynu popada w kolizję z zasadą *nullum crimen nulla poena sine lege poenali anteriori* (J. Majewski, *Zmiana...*, s. 22, 26). Rozwiązanie tego problemu zależy od tego, jak będziemy rozumieć pojęcie czasu popełnienia czynów opisanych wyżej. Oczywiście jeśli przyjąć rozwiązanie, że o tym, jaką ustawę stosować, decyduje moment podjęcia ostatniego zachowania składającego się na czyn ciągły albo o wieloczynowo określonych znamionach bądź zakończenie stanu bezprawia, to należy konsekwentnie uznać, że do całego czynu zastosowanie ma ta ustawa, która obowiązywała w tym właśnie momencie, nawet jeśli zaostrzyła odpowiedzialność karną (zob. wyrok SN z 21.06.2017 r., II KK 92/17, LEX nr 2335999; por. wyrok SN z 28.12.2021 r., II KK 595/21, LEX nr 3322305). Podobne stanowisko odnośnie do czynu ciągłego Sąd Najwyższy zajął w wyroku z 27.06.2019 r., IV KK 267/18, LEX nr 2745500; wywód zawarty w uzasadnieniu tego orzeczenia jest jednak niekonsekwentny. Najpierw sąd dostrzegł, że w orzecznictwie przyjmuje się, iż czasem popełnienia czynu ciągłego jest **okres** od pierwszego zachowania po ostatnie, aby następnie stwierdzić, że w razie zmiany ustawy w czasie jego popełnienia stosuje się do całego czynu ciągłego ustawę obowiązującą podczas ostatniego zachowania składającego się na taki czyn. **Takiego rozwiązania nie da się jednak pogodzić z zakazem wstecznego działania surowszej ustawy karnej co do fragmentu czynu** (*lex criminalis severior retro non agit*). Przede wszystkim trzeba zwrócić uwagę na to, że przepis art. 4 § 1 k.k. stanowi o sytuacji, w której w chwili orzekania obowiązuje inna ustawa niż w czasie jego popełnienia. Z uregulowania tego nie wynika *expressis verbis*, że ma ono zastosowanie tylko do zmiany ustawy po popełnieniu czynu zabronionego. **Trzeba zatem uznać, że jeśli ustawa zmienia się w czasie popełnienia czynu zabronionego, nie można wykluczyć zastosowania rzeczono uregulowania.** W takiej sytuacji zawsze będzie tak, że w czasie popełnienia czynu będzie obowiązywała ustawa inna niż w czasie orzekania (porównanie ustawy poprzednio obowiązującej w czasie popełnienia pierwszej części czynu oraz ustawy obowiązującej w czasie orzekania), a także ta sama ustawa co w czasie orzekania (ustawa nowa podczas drugiego fragmentu czynu i w czasie orzekania, chyba że do momentu orzekania ustawa zmieniała się jeszcze raz). Powoduje to, że rzeczona sytuacja mieści się w zakresie unormowania w art. 4 § 1 k.k. Przepis art. 4 § 1 k.k. nie wymaga, aby stan prawny obowiązujący w czasie popełnienia przestępstwa był w całej jego rozciągłości odmienny od tego, który obowiązuje w czasie orzekania. Mając na uwadze powyższe, **należy przyjąć, że jeśli fragment czynu popełniony jest pod rządem poprzedniej ustawy, a inny pod rządem ustawy nowej, stosuje się art. 4 § 1 k.k. – tj. do całego czynu stosuje się albo ustawę nową, albo obowiązującą poprzednio, w zależności od tego, która jest najwzględniejsza dla sprawcy.** Również

W książce czytelnik znajdzie wnikliwą wykładnię przepisów Kodeksu karnego, która pomoże w ich poprawnym rozumieniu i prawidłowym, praktycznym stosowaniu. Zawarte w komentarzu treści są przedstawione przystępnie, co zapewnia ich łatwą i szybką lekturę.

Rozwiązania problemów pojawiających się na tle praktycznego stosowania przepisów Kodeksu karnego zostały wsparte argumentacją autorów lub innych uznanych przedstawicieli doktryny prawa karnego oraz poglądami wyrażonymi w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych.

W 4. wydaniu komentarza uwzględniono zmiany wynikające m.in. z ustaw:

- z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600 ze zm.);
- z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 289 ze zm.);
- z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860);
- z 13 lipca 2023 r. o rewitalizacji rzeki Odry (Dz.U. poz. 1963);
- z 17 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1834).

Komentarz jest przeznaczony przede wszystkim dla praktyków, tj. sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych oraz prawników aplikujących w tych zawodach. Ponadto może być przydatny studentom kierunków prawa i administracji, a w szczególności seminarzystom oraz doktorantom piszącym prace z zakresu prawa karnego.

Violetta Konarska-Wrzosek – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; członek Zarządu Głównego Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego w Warszawie, członek Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii oraz polskiej sekcji Association Internationale de Droit Pénal (AIDP); autorka ponad 215 publikacji naukowych o charakterze monograficznym, systemowym, komentarzowym, podręcznikowym i artykułowym z zakresu prawa karnego powszechnego, karnego skarbowego, wykroczeń, polityki kryminalnej i postępowania w sprawach nieletnich. Stała recenzent kilku prawniczych czasopism naukowych. Opiniodawca wielu projektów zmian do Kodeksu karnego i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.



9788383284415 W04P01

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ISBN 978-83-8328-441-5



9 788383 284415

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

